

(əvvəli ötən sayımızda)

Armeniya dağlıq ərazisi ən çox Parfiyanın Arşakilər sülaləsinin hakimiyyəti altında mövcud olmuşdur. Ermənilərin uzun əsrlər boyu arameylərlə qonşuluqda və iç-içə yaşadıkları səbəbi ilə dillərində aramey sözləri də qarışmışdır. Sülalənin ilk hökmdarı sakların Aparn boyuna mənsub Arsak olmuşdur. Dövlətin əsl banisi isə II Arsak adı ilə hakimiyyət sürmüş I Trdat (e.q. 248-211) olmuşdur. Arsakların imperiyası dövrünün qüdrətli dövlətlərindən biri olmuş və Xorasan, cənubi Qafqaz və Anadolunun şərq ərazilərini də əhatə edirdi. Arsakilər dövləti "Böyük Arsaklar" və "Kiçik Arsaklar" olmaqla iki hissədən ibarət idi. Armeniyanı da əhatə edən Kiçik Arsak dövlətinin qurucusu Val-Arsak (e.q. 127-114) olmuşdur və ermənilər onu Vağarşak kimi təqdim edirlər.

Erməni tarixçiləri Arsakilər Bahlavunilər adlandırırlar. Bahlav/Pahlav və Parfadi Türkistanda Bəlx/Balik çayı və onun sahilində mövcud olmuş qədim Bəlx şəhərinin təhrif olunmuş şəkli. Arsakilər Armeniya adlanan ərazini də öz dövlətlərinin tərkibinə qatmış və ora öz sülalələrindən olan hökmdarlar təyin edirdilər. Bu hökmdarlardan da birinin adı Arsak olmuş və erməni tarixçiləri onu Arşakuni adı ilə erməniləşdirərək erməni hökmdarı kimi qələmə vermişlər.

Tarixçi Fəxrəddin Kırzioğlu "Bəhrül Ənsab" adlı tarixi əsərə istinadən erməni tarixçilərinin Arsakilər haqqındakı hekayətlərinin əslində oğuz dastanlarında bəhs olunan tarixi hadisələrin erməniləşdirilməsindən ibarət olduğunu yazır.

F.Kırzioğlunun yazdığına görə e.q. 249-cu ildə Türkistanda dövlət quran Oğuzlar Sak-türk birliliyinə bağlı boy-larla birləşərək Arsaklar, yəni Parflar adı ilə İran ərazisində dövlət qurmuşlar.

Selevkilərin sərkərdəsi olan I Artaxə e.q. 190-cı ildə taxtı ələ keçirmişdir. Bu tarixdən etibarən o Roma imperiyası tərkibinə qatılan Armeniyanın kralı təyin edilmişdir. O Armeniyanın sərhədlərini genişləndirərək Araz çayının sahilində yerləşən Artaxat şəhərini özünə paytaxt etmişdir. Romalılar

olan erməni dili bir dini təriqət dili olduğu üçün bu günə qədər yaşaya bilmişdir.

Erməni dili manixey dili və nestorian dilləri kimi bir təriqət dili olub miladın V əsrindən etibarən xristian kilsə icmalarından birinin dili idi. Armenia Daranın bir inzibati ərazilərindən birinin adı idi.

Erməni dili mənşə etibarilə hind-avropa dilinə aid olmayan, lakin xristian dövrünün başlanması ilə ora daxil

Ələsgər Siyablı

Dünya tarixinin Turan dövrü

imperiyasının tərkibinə daxil etdikləri Kür-Araz hövzəsini və Van gölü ətrafını Armeniya adı ilə öz satraplığına çevirmişlər. Orta Asiyada iskit axınlarının güclənməsi ilə əlaqədar Parfiya hökmdarı II Mitridat e.q. 120-ci ildə batı

ərazilərində yerləşən Armeniya torpaqlarını ələ keçirərək Artaxə sülaləsini hakimiyyətdən devirmiş öz dövlətinin tərkibinə qatmışdır. Vəliəhd II Tigran isə əsir alaraq Həmədana aparmışdır. Ermənistanda Kiçik Arsakilər adı ilə Arsakilər sülaləsinin hakimiyyəti bərqərar olmuşdur. (F.Kırzioğlu, 2000)

Alman filosof-tarixçisi Oswald Şpenqlər ermənilər haqqında yazır ki, Armeniyada qədimdə çoxlu dil qalıqları mövcud idi. Qafqazın əksinə olaraq burda həmin dillərin hamısı ortadan qeyb oldu. Burda yüzliklər ərzində öz rəsmi hakimiyyət dilləri və yazıları ilə böyük siyasi birliklər mövcud olmuşdur. Yunan müəllifləri də Armeniyada çoxlu dillərdə danışıldığını qeyd edirlər. Bu ərazidə yaşayan Qutilər ermənilərin başa düşmədikləri bir dildə danışdılar. Armeniyadakı çoxlu dil qalıqlarından biri

olaraq korlanmış bir dildir. Şpenqlər də Armenia adının ilk olaraq Pers krallığı dövründə meydana çıxdığını ondan öncə bu ərazinin Urartu adlandığını yazır. Herodot erməniləri friqlərə qohum hesab edir və Avropadan birlikdə gəldiklərini yazmışdır.

Armeniya adının kökünü təşkil edən Ramman və ya Araman aramilər eponimi idi. O ildırım tanrısı Teşubun ekvivalenti idi. Roma dövründə Armeniya krallığının dili erməni dili olmamışdır. (Oswald Spengler. 1966. Səh. 212-218)

Erməni dili Ermənistan yaylasının qədim avtoxton əhalisi olan hurri və urartu dilləri ilə qohum dil olmadığı üçün deməli bu dil həmin əraziyə kənardan gətirilmişdir. Erməni dili e.q. III-II minillikdə Ön Asiyaya gələn hind-avropa dillərinə mənsub olmadığı üçün, deməli, ermənilər bu əraziyə ya həmin

dövrədən öncə, ya da sonra gəlmiş ola bilərlər.

Erməni dili e.q. XII əsrdə Kiçik Asiyaya gəlmiş hind-avropa mənşəli frak-friq dil ailəsinin xüsusi bir qolunu təşkil edir.

E.q. VIII-VII əsrlərdə bütün Kiçik Asiya ərazisi qüdrətli dövlətlərin hakimiyyəti altında idi və onlar bu ərazidə önəmli etnik yerdəyişmələrə imkan verməzdilər. Həmin dövrdə yalnız şimaldan kimmerlər və iskitlər Qafqaz tərəfdən hərbi yürüşlə əraziyə daxil ola bilmişlər ki, onların ermənilərlə hər hansı bir qohumluğu istisna olunur.

Qədim ermənilər Ermənistan yaylasına kimmer və

bölgəsində məskunlaşaraq orda sami-arameylərlə qarışmışlar. Urartunun dağılmasından sonra Van gölü ətrafında onların gəlişindən öncə qədim zamanlardan etibarən Armeniya adlanan ərazidə məskunlaşaraq burdakı Hayaza adlı yerli xalqla qayna-yıb qarışmışlar. Sonrakı dövrlərdə yaşadıkları coğrafi ərazinin Ermən/Armen adına uyğun olaraq onlara qonşuları tərəfindən armen və ya ermən etnonimi aid edilmişdir.

Flieqer Ermənilərin sami mənşəyə malik olub Assurlara çox bənzəməkdədirini yazır. Onlar irandilli olsalar da, assurlarla sıx şəkildə qarışmış ola bilərlər. (Flieger C. 1877, Səh. 41)

Yəhudilər hay/ermənilərin sami assurlarla qohumluq münasibətini bildikləri səbəbilə onları "əmioğlu" adlandırırlar. Bilim adamları erməni dilində onlardan öncə həmin ərazidə yaşamış olan turanlı

xalqlarının dilinə məxsus çoxlu sözlər aşkar etmişlər.

Erməni dili ari təsirinə nə qədər məruz qalsa da, onda sak-iskit ünsürləri nəzərə çarpır. Müasir Gürcü dilisak-iskitlərin ən bariz nümunəsidir. (Norris E. 1852, Səh. 234)

Erməni dili hind-avropa dilləri ailəsi içindəki yeri tam müəyyən olunmamışdır. Bu dilin tərkibində yalnız 400 söz bu xalqın orijinal dilindədir, bütün yerdə qalan sözlər digər dillərdən alınmadır. Erməni dili xett dilinin tərkibindən ayrılmamışdır. (The Cambridge Ancient History, Vol. 1, 1971, Səh. 139)

Etrusk dilini erməni dili ilə müqayisə edərək etrusk dilində ermənəcə sözlər aşkar edən ingilis alimi Robert Ellis erməni dilindəki bu sözlərin əksəriyyətinin turan dillərindən alındığını olduğunu etiraf etməyə məcbur olmuşdur. (R.Ellis, 1870, Səh. 58)

(ardı gələn sayımızda)